

JOH. KÄIS

ESIMESED

VAOD

EMAKEELE

LUGEMIK

JA

TÖÖRAAMAT

**II ÕPPEAASTA
SÜGISEST JÕULUNI**

II õppeaasta
Esimene pool

Lõbusaid päevi
koolis.

Nr. 1

Valter ei taha lugema õppida.

1.

Nüüd oli ka Valtril aeg hakata koolis käima, — poiss oli juba kaheksa-aastane. Ta tundis küll pildiraamatust lõvid, tiigrid ja mõned muud elajad. Aga kui ta pidi raamatut lugema, kus esilehed, kaaned ja väikesed ning suured tähed olid, siis Valter ei näinud raamatus muud kui naljakaid jooni, millest üks oli sirge ja teine kõver, ja mustad kõik nagu kärbsed.

Valtri meelest oli lugema-õppimine see kõige üleliigsem asi maailmas.

„Aga kui sa lugeda ei oska, siis teised, targemad veavad sind ninapidi,“ arvas isa. „Sa jääd rumalaks nagu vana saabas, ja kõik teised poisid naeravad sind. Siis sa ei saa mitte midagi sellest kõigest teada, mis raamatuis seisab, ja kõik ilusad muinasjutud jäävad sul lugemata. Kõnnid nurmel, siis härg mõliseb sulle: „M-m-m! Mis sa ka oled? Näe, ma olen parem kui sina.“ Musti muriseb väravalt: „Mina olen sinust targem.“ Kõnnid metsas, siis kõnelevad puud isekeski: „Näe, seal see loll Valter tuleb, kes lugeda ei oska.“ Väike liblikaski ütleb: „Ma oskan kõik, mis mul tarvis, aga näe, Valter ei oska, mis ta peaks oskama. Ta õpiks selle küll pea, kui ta nii laisk ei oleks.“

„Aga ma ei taha lugeda, noh; ma tahan joosta ja mängida!“ jonnis Valter.

„Või sina ei taha!“ ütles isa. „Tead sa ka, kus su tahtmine on. Ema taskus. Hommepäev lähed kooli lugemist õppima.“

2.

Kui Valter õhtul magama heitis, mõtles ta: „Täna öösi ma magama ei jää. Ootan, kui kõik on magama jäänud, siis lähen jooksen metsa. Seal on palju lõbusam kui koolis.“

Seda mõeldes uinus Valter varsti. Une-Mati lähenes, ja Valter magas nagu kott hommikuni.

Hommikul Valter arvas asja järele. Aga mis siis, kui hakkaksin hoolega lugema! Ega ometi vitsa pärast. Kas ma seda tühja kardan? Mitte sugugi. Aga hull oleks küll, kui

rumalaks jääksin. Ja härg peaks end minust paremaks! Ja Musti sõimaks mind! Ja teised poisid ütleksid naerdes: seal see loll Valter on, kes midagi ei mõista! Näitan neile, et minagi võin õppida. Homme loen nagu mees.

S. Topelius.

Mõtlemiseks: Valter pidas õppimist liigseks. Mis oli siis tema meelest vajalik? Miks Valter arvas, et metsas on lõbusam kui koolis? Kui Valter tõesti oleks õõsi metsa põgenenud? Miks ta otsustas hakata siiski õppima? Kas Valter hakkas lugema „nagu mees“?

Harjutuseks.

Kirjutun tükist välja isa, härgja, Musti ja teiste sõnad (ilma jutumärkideta). Algan nii:

Laisk Valter saab tõrelda.

Isa: Kui sa lugeda ei oska,

Härg: M-m-m!

Musti:

Puud:

Liblikas:

Valter: Aga ma ei taha

Kuidas väike Andi kooli astus.

1.

Kui ema väikese Andi esimest korda kooli viis, ütles koolipreili imestudes:

„Oi Jumal, kui väike! Vana ta siis õieti on?“

„Kuueaastane ikka teine juba — seitsmenda peal, pole ta enam nii titeke ühtigi,“ ütles ema.

„Ei, kallis, niisugust ma vastu võtta ei või. Meil koolis muidugi väga kitsas, pole ruumi suurtelegi, ja te hakkate veel sülelapsi tooma. Mis ma nendega teen? Ei, seda ei või...“

„Illike,“ hüüdis ema, „ärge nüüd vaadake, et ta nii väike on, — poiss on terane kui naaskel! Ja õppida tahab teine ka kangesti, muudkui ajab aga peale: vii ja vii kooli. — Aga Andi, kõnele ometi ka koolitädiga, muidu arvab, et keeletu oled.“

Andi nuusatas, keerutas mütsi ja ütles:

„Mul on Muri!“

„Mis Muri see on?“ küsis koolipreili naerdes.

„Ah, ta kõneleb koerast!“ vastas ema poisi asemel. „Meil on koer Muri, pole teine suur asi midagi, aga nii Andiga ühes, muudkui jookseb aga poisile järel, ikka jalaga seltsis. Ega neid miski asi lahuta!“

„Tema on aga asi!“ vastas Andi haavunult. „Ta on hea koer! Teenida mõistab ja — ennäe, seal ta ongi!“

Ja väike poiss näitas sõrmega akna poole. Tänavapoolt aknast vaatas karvane koera pea sisse. Ema kõige suuremaks ehmatuseks vilistas Andi korraka nii kuidas veel vähe jaksas.

„Mis sa teed!“ pahandas ema, „mis nüüd koolitädi sust arvab! Mis! Ja kooli ta niisugust koera poissi ei võtagi...“

Koolipreili aga naeris, nii et pisarad olid silmis, Andi ja tema Muri üle, kes oma peremehe vile peale kohe haukumise ja vingumisega vastas. Naerdes ütles ta:

„Noh, hea küll, olgu nii, saatke siis poiss kooli.“

Ema ja poiss läksid välja. Rõõmsa haukumisega kargas Muri neile vastu ja lakkus esiteks Andi näo üle. Koolipreili, kes akna juures seisis, kuulis veel, kui Andi talle ütles:

„Tead, Muri, ma jälle astusin kooli! Sa ära tiku enam minu juurde.“

2.

Kui väike poiss truu Muri saatel kooli tuli, võeti ta teiste laste poolt naeru ja tõnkamisega vastu.

„Vaadake, vaadake, poisid, kus mees tuleb! No see on alles koljat! Ja koer ka teisel kaasas. Vaat', kus alles koer! Ha-ha-ha!“

Väike poiss ei pannud neid märkusi tähelegi ja turtus ainult ninaga. Koolipreili aga ütles:

„Te ei tohi väikest poissi nokkida. See on patt, kui väikestele liiga tehakse.“

Siis Andi pandi esimesse pinki istuma ja tund algas. Vanemad õpilased arvutasid, vähemad õppisid tähti hääldama ja väike poiss laulis nendega kaasa: „A-a-a... M-m-aa...“ Väljas, akna taga, mullahunniku otsas võis näha Muri karvast pead, kes oma peremeest ootas. Muri istus vaikselt, nagu aru saades, et väike poiss praegu tõsist tööd teeb. Ainult harva tõstis ta oma karvaseid kõrvu, kuulates imelikke hääli, mis kostsid koolist.

Nii hästi algas Andile esimene päev koolis, ja koju minnes vilistas ta rõõmsasti ning laulis oma ette: „A-a-a! M-a-a-a...!“ Muri kõndis poisi kõrval ja vaatas uhkesti ringi, nagu tahaks öelda: „Vaata, mis mehed me täna jälle oleme, käisime koolis õppimas!“

(„Lastelehest“.)

Mõtlemiseks: Mis Andi kodus tegi? Miks ta nii noorena kooli tahtis? Miks ta hakkas kõigepealt oma Murist rääkima? Ja õpetaja ei pahandunud sugugi, vaid ainult naeris selle üle. Miks nii? Mis oleks siis juhtunud, kui õpetaja ei oleks poistel keelanud väikesele Andile liiga teha? Kuidas läksid Andil järgmised koolipäevad?

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki 1. osa (niipalju kui jõuan) ja panen kõik kirja-vahemärgid värvpliatsiga.

2. Kirjutan tüki 2. osast ainult selle, mis Andi kohta käib, õpilaste ja koolipreili sõnad jätan välja. Pealkirjaks:

Andi koolis

Kui väike poiss

Väike poiss ei pannud

Väikesed marjulised.

1.

Noored perepojad Kaarel ja Jaan ei olnud enam kaua karjamaal käinud. Karjamaa asus teisel pool sood, kasvatas ilusat noort metsa ja lagedal rohkesti palukaid.

Ilusal õhtupoolikul läksid poisikesed oma suviseid mängukohti vaatama. Palukad olid üleni punased. Neid kasvas siin nii palju, et kõrgemad mättad marjadest aina punetasid.

Oli palukaid küllalt söödud, otsustati neid ka koju kaasa viia.

„Mina rebin nad ühes vartega ja seon kimpu,“ ütles vanem vend Kaarel, „siis läheb korjamine jõudsasti.“

Jaanil hakkas ilusatest marjavartest kahju. „Aga kui kõik marjulised ikka varsi rebiksid,“ küsis ta, „kas siis palukad tuleval aastal meie karjamaal veel õitseksid ja marju kannaksid? Jätame varred parem kasvama ja teeme torbikud marjade jaoks.“

Nii sündiski. Puuhalgudest, mis raismikul sülda laotud, kisti kasetohtu. Sellest tehti suured torbikud ja täideti need palukatega.

2.

Karjamaalt lahkudes läks Kaarel üleannetuks ja tahtis oma jõudu näidata. Ta võttis maast vembla ja hakkas sellega noortel kuusetaimkestel oksti küljest peksma.

„Ainsa hoobiga teen kuusel kogu külje lagedaks!“ Nii hooples Kaarel oma jõuga, kui ta ühe hoobiga kolm oksakest oli maha löönud.

Seesugust nurjatust ei võinud Jaan sallida. Kuid Kaarel oli temast palju tugevam. Jõuga ei suutnud ta puukesi kaitsta.

„Kuule, Karla, kui sa noored kuusekesed nii ära laasid, kust me siis ilusaid jõulupuid saame?“ tuli Jaanil meelde küsida.

See aitas. Kaarel märkas nüüd, kui armetuks ta puukesed oli peksnud, ja viskas vembla käest.

M. Kampmann.

Mõtlemiseks : Karla oli vist varemgi üleannetusi metsas teinud. Mis nimelt ? Aga kui Jaan oleks siiski Karlat keelanud ja kui Karla ei oleks keeldu kuulanud ? ... Kas Karla edaspidi ikka rikkus puukesi ?

Harjutuseks.

Harjutus nr. 1. „E m a k e e l e t ö ö v i h u s.“

Lepiku rahvas kartuleid võtmas.

1.

Sügis oli veninud pikale. Rukkid olid lõigatud, niisama odrad, kaerad ja herned. Valge kõrs oli aga veel põldudel näha, Lehed langesid puudelt. Rändlinnud olid juba läinud lõunamaile. Vaikus ja rahu oli looduses. Tundus, nagu oleks see jäänud juba talve pikka und ootama.

Kuid mõned looduseannid olid veel kogumata. Muu seas magasid veel kartulid maas.

Hallide sajuste päevade järel tuli korraks jälle selge ilm. Päeval oli õige ilus, taevaskõrge ja sinine, lehtmetsad kirjus värvide säras. Aga öösiti oli külm. Ja ühel hommikul märgati, et külm oli kartulivarred ära võtnud. „Nüüd on aeg minna kartuleid võtma,“ ütles Lepiku peremees.

2.

Sügise värskes õhus oli lõbus kartulimaal töötada. Peremees ajas vaod adraga lahti. Siis rahvas kaevas labidate ja kookudega kartulid mullast üles ja nobedad käed noppisid need korvidesse. Noppimist toimetasid lapsedki meeleldi ja usinasti. Korvidest kallati kartulid vankrikehadesse, milles need koju sõidutati ja talvisesse hoiukohta — keldrisse paigutati.

Päike oli loojunud ja õhtu pimenes, kui kartulivõtjad koduõue jõudsid. Oli nõnda külm, et lapsed kohmetanud käsi hingeõhuga pidid soendama. Kuid läbi toa akna kumas lõbus, leegitsev koldetuli õue. See oli sügisõhtu külmas pimeduses väga armas ja veetlev. Pea olid kõik toas koos, oodates kuumi kartuleid, mis perenaine tuhas õhtuks oli küpsetanud.

Harjutuseks.

Kirjutan tüki teise osa vihku nii, nagu sünniks see kõik just nüüd. Muudetud sõnad kriipsutan alla. Algan nii :

Kartulivõtmine.

Sügise värskes õhus on lõbus

Peremees ajab

Vares ja koer.

Vares: Vaak, va-vaak,
kuhu kadus mu saak —
kuhu viidi rukkihakk ?

Koer: Sellest tehti kena kakk.
Sain isegi selle koorukest närida,
sul ei maksa seda järele pärida.

Vares: Vaak, va-vaak,
kuhu kadus mu saak —
kuhu viidi põllult oder ?

Koer: Sellest tehti maitsev puder.
Anti mullegi veidi maitseta,
sest et karja aitan kaitseda.

Vares: Vaak, va-vaak,
kuhu kadus mu saak —
kuhu jäänud nisupea ?

Koer: Sellest sepik tehti hea.
Näha sa seda ei saa —
mina ka, mina ka !

A. Taar.

Mõtlemiseks: Kust leiab vares praegu toitu ? Ja kust pakasel talvel ? Kes oleks võinud sedasama küsida, mis vares küsis ? Vares arvab, et viljasaak oli tema oma, peremees arvab vist küll teisiti, kui näeb vareseid hakkidel või rõukudel. Mis ta siis teeb ?

Harjutuseks.

Kirjutan kõik varese küsimused korraga, ilma kordamiseta. Samuti koera vastused ; nendes aga sõna „sellest“ asemele panen asja nime (rukki-
hakist, odrast, nisupeast).

Vares ja koer.

Vares: Vaak, va-vaak,

Koer: Rukkihakist tehti kena kakk

Sügisel.

Vihma sajab sahinal, valab kui oavarrest. Vaata, kuidas katusetorud voolavad! Karja-Murigi on pugenud oma putkasse varjule ega julge sealt nina välja pista; tuvikesed on läinud räästa alla peitu.

Toas, jah seal on niisuguse kurja ilmaga hea istuda, pealegi veel, kui vanaema korviga puid toob ja tule ahju paneb. Vanaaisal on külm, ta ongi juba hästi ahju ligi nurka istunud ja popsutab seal piipu.

Lastel on isast hale meel, kes niisuguse sajuga peab väljas teel olema. Väike Mäidu sest küll palju ei hooli: ema on talle õuna andnud, suure, suure õuna, nagu neid ainult aida taga vana õunapuu otsas kasvab. Selle puu on vanaisa sinna istutanud.

„Tuleb!“ kilkab korraga väike Peedu, kes akna alla pingile on roninud ja välja vaadanud. „Isa tuleb!“

Ta on isa kõnnaku ja vihmavarju juba eemalt ära tundnud. Nüüd ei jäta ka pisike Tiina järele, enne kui ema ta akna alla pingile tõstab. Ta tahab ka näha, kui isa tuleb.

Kiisu, — temal ei ole muuga tegemist, ta püüab märga kanapoega, kelle vanaema tuppä kuivama toonud.

Küll lapsed järele valvavad, et kiisu talle kurja ei teeks, kui aga isa enne kodu on ja näha saab, kas ta ka lastele midagi kaasa on toonud.

A. Kitzberg.

Mõtlemiseks: Kellel on halb vihmase ilmaga?

Mõistatis: Maa täis, org täis, mets täis, pihku ei saa pisutki.

Harjutuseks.

Vastan lugemispala sõnadega. Mis teevad: Karja-Muri? Tuvikesed? Vanaema? Vanaisa? Mäidu? Peedu? Tiina? Isa? Ema? Kiisu? Algan nii:

Igav on sügisel.

Karja-Muri on pugenud oma putkasse varjule

Tuvikesed on

Rändlinnukeste õhulaev.

1.

Viis väikest rändlindu alustasid sügisel pikka reisi kaugele soojale maale, kus leidub rikkalikult toitu. Nad lendasid hulk aega üle maade, jõgedega ja järvede, üle mägede ja metsade.

Viimaks jõudsid nad suure mere rannale. Selle mere taga asus soe maa, kuhu linnukesed rändasid. Endi keskel olid nad head sõbrad ja oleksid heal meelel ka üheskoos üle suure mere lennanud. Kuid nende tiivad olid tillukesed ja nõrgad, nad ei usaldanud nii pikka lendu ette võtta. Nüüd ootasid nad, et keegi neid kannaks üle laia mere.

Ei kestnud kaua, kui linnukesed nägid suurt kala lige-male ujuvat.

„Armas kala, kas võiksid meid üle mere kanda?“ palusid nad.

„Minu seljast kukuksite karsumdi! merre,“ lausus kala ja kadus sügavasse vette.

Sattus lammas sinna tulema.

„Lambake, kanna meid üle suure mere!“ palusid jälle linnukesed.

„Ei saa,“ vastas lammas, „ei oska lennata ega ujuda! Kuid oodake vähe. Varsti tuleb suur lind, kel on hästi pikk nokk, pikk kael ja väga pikad jalad. See võib küll teiesuguseid linnukesi üle mere viia.“

2.

Mõne silmapilgu pärast kuuldi ülal õhus kohinat ja palju suuri linde jõudis rannikule. Need olid kured. Nad hoidsid kaelu õieli ja lehvitasid õhus tiibadega üsna aegamööda, nagu polekski lendamine raske.

„Kas kannad meid üle mere?“ hüüdsid linnukesed esimesele kurele.

„Mul on juba täis koorem seljas, kuid mu neljas seltsimees on veel vaba. Katsuge, et talle nobedasti selga asute!“

Teine ja kolmas suur lind lendasid mööda. Siis järgnes neljas. See lubas nad kaasa võtta. Ruttu istusid väikesed rändlinnud viiekesi tema selga suurte tiibade vahele.

„Kas olete juba paigal?“ küsis kurg.

„Piip, piip, piip!“ vastasid linnukesed.

„Hoidke endid kõvasti kinni!“ hoiatas kurg. Ise alustas ta teiste seltsimeeste kannul lendu üle suure ja sinise mere.

Sellest ilusamat ja uhkemat õhulaeva pole vist kuskil nähtud. Väikesed rändajad ta seljal olid üliõnnelikud.

Mõtlemiseks: Keda oleksid linnukesed veelgi võinud paluda ja mis oleks neile vastatud? Kure turjal lennata ikka ei saa. Aga kes võiks tõesti linnukesi üle mere sõidutada? Kuidas võivad linnukesed ka omal jõul üle mere lennata?

Harjutuseks.

1. Kirjutan vihku ainult selle, mis jutukese tegelased räägivad üksteisele. Nende sõnad algavad ja lõppevad jutumärkidega. Panen need märgid iga tegelase sõnade algusse ja lõppu.

Iga uue küsimuse ja uue vastusega algan uuest reast. Algan nii:

Linnukeste õhulaev.

„Armas kala, kas võiksid meid üle mere kanda?“

„Minu seljast kukuksite karsumdi! merre.“

.....

2. Kirjutan jutukest algusest vihku niipalju kui jõuan ja näitan püstkriipsudega, kuidas poolitada sõnu ühest reast teise viimiseks.

Sügis.

Päike ei paista, päike ei sära,

kõik linnud väikesed lendavad ära.

Õues on külm, seal lapsed ei mängi, —

vara läheb pimedaks, vara poevad sāngi.

Vihma sajab rabinal, vihma nii palju,

tuul on nii kuri, tuul on nii valju,

rebib kõik lehed ja ulub: „u-huu!“

Käes on oktoober, see sügisekuu.

J. Oro.

Harjutuseks.

Kirjutan laulukese vihku peast. Enne loen selle veel kord hoolega läbi. Uuest reast algan ainult uut salmi.

Magav õun.

1.

Aias kasvas suur õunapuu. Ilus punane õun rippus tema küljes kõrgel oksal. Väike Leida jooksis aeda. Ta tuli õunapuu alla ja vaatas ülespoole.

„Oi, mis küps õun!“ hüüdis ta rõõmsalt. „Kas ei võiks ma sind endale saada? Armas õun, tule alla!“

Kuid õunal oli lehtede varjus hea olla. Lehed olid ta magama suigutanud. Seepärast ei kuulnud õun lapse kõnet. Leida ootas pisut ja palus uuesti:

„Armas õun, ärka! Oled ju küllalt uinunud.“

Kuid õun ei liikunudki rohelises süngis, vaid naeratas ainult unes.

Siis mõtles Leida:

„Pean endale kedagi appi kutsuma.“ Ja kui päike heledasti paistis, ütles tütarlaps päikesele: „Armas päike, ärata õun unest!“

„Taban katsuda,“ vastas päike ja silus õuna põske. Aga õun ei liikunud paigast, vaid magas edasi.

2.

Tuli lind ja istus puu otsa.

„Armas linnuke,“ palus Leida, „kas võid õuna unest äratada? Laula õige kõvasti ja heledasti, nii et õun laulu kuuleb!“

Siis puhastas lind oma noka ja alustas nii ilusat lauluviisi, et laps seesugust enne polnud kuulnud. Kuid seegi ei aidanud. Õun püsis vagusi oma voodis.

Viimaks tõusis aias tuulehoog. See nägi Leidat õunapuu all seisvat ja küsis sõbralikult:

„Sa tahad vist meelsasti punast õuna? Oota aga, ma äratan ta unest.“

Mis tegi nüüd tuul? Ta ei paitanud õuna nii hellasti kui päike. Ta ei laulnud nii ilusasti kui linnuke. Ta hakkas ikka kõvemini ja kõvemini puhuma. Puh, puh! õõtsutas ta õuna. Ja päris õige. Õun ärkas ehmudes ja hüppas oksalt alla Leidale põlle.

Rõõmsasti jooksis Leida õunaga minema ja hüüdis: „Tänu sulle, hea tuul!“

R. Reinik.

Sõnade tähendus.

Meelsasti — meeleldi, hea meelega.

Õõtsutama — üles-alla kõigutama.

Mõtlemiseks : Miks Leida arvas, et õun magab? Keda Leida oleks võinud veel paluda? Kuidas oleks Leida võinud ise õuna äratada? Mis lind see võis olla, kes aias nii ilusasti sügisel laulis?

Harjutuseks.

Kirjutan tükist lühikese lookese ainult sellest, kuidas Leida, päike, lind ja tuul katsusid õuna äratada.

Kõik Leida, päikese, linu ja tuule sõnad jätan välja. Algan nii:

Õun ei taha ärgata.

Leida palus õuna alla. Kuid õun

Päike silus õuna põske. Aga

Henn ja leevike.

Henn, pisike poisike, sammus jõele,
veest ilusaid kive läks otsima õele.
Laululind leevike lepikus hõikas,
sügis kaskedelt kollaseid lehti lõikas.

„Ütle, leevike — lind, miks laulad veel?

Näe, käes on sügis, — kas kurb pole meel,
teades, et lehed pea langevad puult?

Kas sa ei karda ka külma tuult?“

„Ah, mis sest tuulest, kui kõik on nii ilus! —

Näe, kuidas sügis puid kullaga silus...

Jah, peagi lehed puust tuul rebib maha,
siis ma vist küll enam laulda ei taha.“

J. Oro.

Minu vanaema.

Vanaema helde, lahke
oli kallis minule,
oli minu lapsepõlve
soojendaja päikene:

Kuis ta õnnis pehmel käel
minu peakest silitas,
armurikkal häälel, sõnal
õpetas ja juhatas!

Kuis ta heldeist silmist läige
lendas minu põuesse!
Lustil hõiskasin ja laulsin
nurmel, väike karjane.

Hauas hingab vanaema,
aga minu südame
jäänud läige tema silmist,
tema kuju kullane.

Kullerkupud, jaanililled
eide haulal õitsegu,
tähesära, päiksehiilgus
kallist kalmu ehtigu!

Anna Haava.

Harjutuseks.

Kirjutun luuletise vihku (niipalju kui jõuan) ja näitan püstkriipsudega, kuidas poolitada sõnu ühest reast teise viimiseks.

Mis ma täna öösi nägin.

1.

Oli kesköö, kui uni ära läks. Kõik magasid. Kuulsin teisest toast jutukõminat ja naerukihinat. Ronisin voodist välja ja läksin vaatama. Piilusin salaja ukse vahelt.

Ja mis ma nägin! Laine nukk ja ema kohvimasin pidasid pulmi. Mõlemal olid paberist roosid rinnas ja nukk hoidis kohvimasina vändast kinni. Pulmalisi oli kõik põrand täis.

2.

Pada ja pann tegid kahekesi muusikat, teised kõik tant-
sisid. Tuletangid keerutasid pudrunuiaga ja isa vildid hü-
pasid ahjuroobiga. Kõik lasksid läbisegi labajalavalssi. Kohvi-
tassid ja teeklaasid veersid kui värtnad ühest seinast teise.

„Ärge niipalju lärmitsege!“ taples vanaema kolmejalgne
iste: „Pererahvas ärkab üles, vaat’, siis on me lõbul ots.“

Seda ei pannud aga keegi tähele.

3.

Niikaua naerdi ja tantsiti, kuni üks kohvitass pörkas
vastu suhkrutoosi. Kohvitassil käis kõrv küljest ära ja suhkru-
toos läks ümber. Kõik suhkur põrandale laiali.

„Kas ma ei öelnud!“ pahandas vanaema iste.

Kõik ehmusid hirmsasti ja jooksid oma kohtadele. Mina
pugesin voodisse tagasi. Ema arvas hommikul, et rotid on
seda pahandust teinud.

Mõtlemiseks : Unenäo-pulmalisi oli veel teisigi. Kes need olid ?
Mis nad tegid ? Mõtlen teissuguse lõpu pulmapeole.

Harjutuseks.

Kirjutan tükest välja kõik koduste asjade nimetused : esmalt ainult
ühe asja kohta ja siis selle kõrvale sama nimi paljude asjade kohta.
Kirjutan nimesid peast. Algan nii :

Kodused asjad.

Nukk — nukud. Kohvimasin — ...

Kodukohakene.

Mu kodune kohake kena ja vaik
ja õitega ehitud ilusam paik :
seal puhub nii lahkesti kosutav õhk
ja paitab rahu ja lillede lehk.
Oh kodune kohake, kena ja vaik !
Oh kodune kohake, ilusam paik.

K. A. Hermann.

Jüts reisimas.

Aino ja Leida võtsid nukud ning hakkasid neid söötma ja ravima. Jütsile nukud ei meeldinud. Ta tahtis hobusega sõita ja reisida. Ta pani tooli põrandale pikali. Sellest sai hea reisivanker. Järi ta sidus ohjadega hobuseks ette.

Siis pani mütsi pähe, kuhu ta ema tolmuluuakese oli tutiks ette sidunud. Nii arvas ta enese rohkem reisimehe nägu olevat.

Ta võttis veel ühte kätte pasuna ja teise piitsa. Siis istus vankrisse. Nüüd oli mees reisivalmis.

Jüts rändab kaugele, kaugele. Aga väike viga oli Jütsi meelest see, et nii vabalt edasi ei pääsenud, kui oleks tahtnud. Majariistad olid tüliks ees. Teispool tuli sein vastu. Küll oleks mees edasi kihutanud, aga ei pääse.

Emagi ütles naeratades: „Tasa, tasa, Jüts!“

Kui ikka hästi edasi ei pääsenud, võttis Jüts oma sõiduki ja hobuse ning läks õue — vabadusse... Seal ta tundis end jälle nii üksinda.

„Kust saaksin endale reisikaaslase?“ mõtles Jüts.

Aga siinsamas nägi ta väikest toakoera Lustit. „Näe, temast saab mulle hea reisisõber,“ arvas Jüts.

Nüüd Lusti reisijaks ja Jüts küüdimeheks. Oh seda rändamist siis, kui lõbusasti see läheb! Ei puud ega muud ole teel ees näha.

Nõnda olid lapsed igapäev hoolega töös ja mängimas. Ei läinud neil aeg millalgi igavaks ega pikaks. Vanemad vaatasid rõõmsa lootusega laste tegevust ja liikumist.

Mõtlemiseks: Kuidas Jüts oleks „reisinud“, kui tal oleks olnud mängubobune? vanker? auto?

M õ i s t a t i s : Kaks jooksevad ees, kaks ajavad taga, aga üksteist kunagi kätte ei saa.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki 1. osa vihku ja näitan püstkriipsudega, kuidas poolitada sõnu ühest reast teise viimiseks.

2. Harjutus nr. 2 „E m a k e e l e t ö ö v i h u s.“

Minu isamajakene.

Minu isamajakene
linnu pesa sarnane,
siiski ma kui linnukene
igatsen ta järele.

Selge allikas seal jookseb,
sealt ma lapsepõlves jõin ;
kenas koplis paju õitseb,
sealt ma pajupilli tõin.

Kena sirge kask seal seisab,
temast magust mahla sain,
pihlakpuu seal õues õitseb,
temalt magust marja sõin.

Vaikne kena kohakene,
kõige kallim surmani ;
armas isamajakene,
minu meeles alati !

M. Körber.

Harjutuseks.

Kirjutan luuletise (või paar salmi) peast. Enne aga loen veel kord
hoolega läbi. Pärast kirjutamist vaatan, kas ei leidu vigu.

Hooletus.

Salme ema kasvatas oma aias mitmesugust keeduvilja. Kord ütles ta oma väikesele tütrele:

„Salme, kas sa näed väikesi kollaseid munakesi kapsalehtede alumisel küljel? Nendest kasvavad ilusad, aga väga kahjulikud röövikud. Täna pärast lõunat käi sa kõik vaod läbi ja pigista kapsalehtedel munad puruks, et meie kapsad ilusaks ja terveks jääksid.“

Salme arvas, et tal selleks tööks veel aega küllalt on. Ta jättis sel päeval ema käsu täitmata ja unustas selle viimaks hoopis.

Ema oli selle järele paar nädalat haiglane ja ei võinud aeda minna. Kui ta jälle terveks sai, võttis ta hooletu tütre käekõrvale ja viis aeda kapsaid vaatama.

Röövikud olid kapsad nõnda ära söönud, et paljad kontsud ja raod seisid veel püsti. Häbistatud tüdruk puhkes oma hooletuse pärast nutma.

Ema aga ütles: „Tänasida toimetusi ära viska homse varna.“

Sõnade tähendus.

Raod — lehevarred ja sooned; lehtedeta oksad.

Kontsud — lehtedeta varred.

Mõtlemiseks: Miks Salme ei täitnud ema käsku? Missuguseid aedvilju rikuvad veel ussikesed (röövikud, tõugud)? Kuidas neid hävitatakse? Mõtlen veelgi lookese sellest, et kui kohe ei tee, siis on pärast juba hilja.

Mõistatis: Suvine poisike, sajakordne kasukas seljas.

Harjutuseks.

Kirjutan lookese nii, nagu jutustaks Salme ise. Ema sõnad kirjutan hoopis lühidalt: „Salme, täna pärast lõunat käi kõik vaod läbi ja pigista kapsalehtedel munad puruks.“ Algan nii:

Kui ma hooletu olin.

Minu ema kasvatas oma aias

Parem ja vasem.

Salme ristiema käis meil. Ta oli väga lahke ja tõi Salmele uue ilusa nuku. Ta võttis Salme sülle ja andis talle kompekki. Ja lahkudes ta silitas Salmekese pead.

„Tule homme meile! Meil on väike hea tütarlaps. Ja meil on mitu ilusat nukku. See pole pikk tee.“ Nii lausus ta minnes.

Hommikul ärkas Salme aegsasti. Oli kiiresti vaja tõusta. Oli palju, palju toimetusi. Pidi nukud riidesse panema. Pidi nende riideidki pisut kohendama. Siis võis minna. Ja ema saatis Salme väravale.

„Seal see maja paistab. Minnes jõuad teeharule. Pööra siis paremat kätt!“ Nii õpetas ema.

Salme kõndis teed mööda. — Küll see on lõbus! Mängime kogu päeva — nii mõtles ta. Ja siis ta jõudis teeharule.

Ema käskis paremat kätt pöörata. Seda Salme mäletas. Aga kumb on parem pool? Seda nüüd Salme ei teadnud. Ja ta mõtles kaua. Ei aidanud, pidi koju tagasi pöörama.

„Ema, kumb on parem käsi?“ Nii küsis Salme. Ja näitas mõlemaid käsi.

„Vaata, seesama ta on. Sellega antakse kättki teretuseks.“ Ja ema sidus punase lõnga Salme parema käe ümber.

Nüüd Salme pidas meeles. Ja siis ta läks uuesti teele. Ega olnud tal enam vaja teelt tagasi pöörata. Küll ta nüüd tundis parema käe ilma lõngatagi.

Mõtlemiseks: Parema ja vasema käe olen vahetanud ise ka mõnikord ära. Millal see oli? Salme oleks võinud teeharult ristiema maja poole ikka edasi minna. Miks ta koju tagasi tuli? Kus elavad minu ristiisa ja ristiema?

Harjutuseks.

Kirjutan tüki ainult selle, mis Salme tegi. Kõik muu jätan välja. Algan nii:

Ristiema kutsus Salme külla.

Hommikul ärkas Salme aegsasti.

Kass — laste õpetaja.

Nuru istus hommikul toolil. Ta kastis käpa keelega märjaks ja tõmbas siis mõne korra üle silmade.

„Nüüd tuleb võõraid,“ arvasid lapsed. „Näe, kass peseb silmi! Vist tuleb tädi sealt kaugelt, sest Nuru tõmbab käpaga õige kaugelt kõrvade takka. Siis tuleb ikka kaugelt võõraid.“

Ja lapsed hakkasid ootama tädi tulekut. Tädi oli ennegi käinud ja lastele külaleiba ja mune toonud.

Päev jõudis õhtule. Tädi ei tulnud täna ühtigi. „Miks pesi Nuru täna silmi, kuna võõraid ometi ei tulnud?“ Nii pärisid lapsed emalt.

„Nuru tahtis teid õpetada,“ vastas ema. „Peab olema puhas ja viisakas ka siis, kui võõraid ei tule. Peab iga homiku end pesema, juukseid siluma ning korralikult ja puhtasti riidesse panema. Viisakat ja puhas inimest on alati hea meel näha, on endalgi parem olla puhas ja viisakas.“

Mõtlemiseks : Millal räägitakse veel, et külalised tulevad? Muidugi võib juhtuda siis samuti, nagu selleski lookeses . . .

Mõistatise: Ümber ilma ulatuvad, ümber pea ei ulatu. Öösi kinni, päeval lahti.

Harjutuseks.

Kirjutan tükist ja täiendan ise:

Nii õpetab ema.

Peab olema puhas ja

Mardisandid.

Akna taga: tok-tok-tokk!

Kes seal koputamas?

On seal vares-näsunokk

varbaid nokitsemas?

Või on nõiad, kurjad tondid

pugend räästa alla?

Ei, seal väiksed mardisandid

tahtvad tuppa tulla.

Seal on Salme-sinisilm,
Jüts ja Peedu väike
ehtind end, oh sa ilm,
kirevaks kui päike.

„Mardid tuppa tulla laske,
mardid õnne toovad!
ukse taga seista raske,
varbad külmetavad.“

Tulid tuppa mardisandid,
oi, mis ime sündis!
Mardid toas kui väiksed tondid,
üks neist kätel kõndis.

J. Oro.

Harjutuseks.

Kirjutan luuletise järgi lühikese jutukese nii, et oleks vastus küsimustele: Kes läksid mardisandiks? Mis mardisandid tegid ukse taga? Mis nad tegid toas? Pealkiri sama.

Mardisandid.

Salme, Jüts, väike Peedu ja läksid
mardisandiks. Nad ehtisid end

Väikesed mardisandid.

1.

Oli mardipäeva õhtu. Ats ja Eevi mängisid nurgas kivi-mängu, ema istus laua ääres ja kudus sukka. Korraga jättis aga Eevi mängimise ja ütles:

„Täna on mardipäev. Täna tulevad mardisandid.“

„Aga kas te lugeda ka oskate?“ küsis ema, „sest mardid tahavad, et lapsed oskaksid lugeda, muidu panevad nad lapse suurde kotti ja viivad ära.“

„Kas tõesti ikka kotti kohe?“ küsis Eevi hirmuga.

„Ei pane ühti,“ tähendas Ats, „mina küll marti ei karda.“

„Aga kui paneb kotti ja viib siiski ära,“ hädaldas Eevi.

„Läinud aastal uskusin ma ka seda,“ seletas Ats, „ja kartsin ka, kui mardisandid tulid uksest sisse ja käskisid lugeda, et panevad mu kotti. Aga nüüd tean, kes need mardisandid olid. Need olid ju Otsa Juku, Teistre Miku, Mäe Aadu ja Uettoa Peedu. Pärast sain teada.“

„Aga neil olid ju niisugused hirmsad näod,“ tähendas Eevi.

„Olid küll, aga need olid paberist. Riieteks olid neil pahupidi kasukad. Vaata, Eevi, mina oskan ka niisugust mardinägu paberist teha ja teen endale ka. Ja lähen veel täna õhtul ise Otsale mardisandiks, panen Juku lugema, — vaatame siis, kas oskab. Pealegi antakse mardisantidele igal pool hõberaha.“ Nii seletas Ats ja hakkas emalt luba paluma mardisandiks minna. Ema oli viimati nõus, aga käskis Eevi ka ühes võtta, sest sellel olevat muidu kodu üksi igav.

2.

Lapsed otse särasid rõõmust. Ruttu tehti paberist mardinäod, tõmmati pahupidi kasukad selga, ja varsti näeme kaht väikest mardisanti üle Otsa läve astumas.

„Meie oleme mardid, tuleme kaugelt maalt,“ ütles Ats karuse häälega. „Tulime teile ja te peate andma meile hõberaha.“

„To-hoh!“ ütles Otsa ema, „missugune mart siis kohe raha hakkab küsima?“

Ats sai aru, et ei olnud õige kohe raha küsida, ja ütles:

„Tulime ka vaatama, kas teie lapsed oskavad lugeda.“

Nüüd tuli Otsa Juku nurgast, võttis riulilt raamatu ja astus mardisantidele lähemale. Jukul oli aga niisugune kelmikas nägu ees, kui ta raamatu lahti lõi ja sealt lugema hakkas. Ta luges:

„Küll tulid aga meile täna rumalad mardisandid.“

„Ei, niiviisi seal kirjutatud ei ole,“ kärgatas Ats, „poiss, sa ei oska lugeda, panen su kotti.“

Juku lükkas aga raamatu Atsile nina alla ja ütles:

„On küll nii kirjutatud. Säh, loe ise.“

Nüüd oli aga Atsi lugu täbar ja poolnutuse häälega koheles ta: „Ma-ma, ei os-oska lugeda!“

Kõik pahvatasid toas naerma ja Otsa ema ütles:

„Küll on aga mardisant, teisi lugema sunnib, aga ise ei oska. Kuid esimene asi, kui uksest sisse saab, on rahaküsimine. Häbi peaks sul olema!“

Atsil oli ka tõesti häbi. Ruttu tõmbas ta Eevi käistpidi toast välja, ja meie väikesed mardisandid sammusid kurva meelega koju tagasi.

(„Laste Rõõmust“.)

Harjutuseks.

Kirjutan tüki näidendina kahes vaatuses:

Mardisandid.

1. vaatus.

Kodus.

Lapsed:

Ema:

Eevi:

Ats:

2. vaatus.

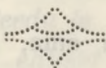
Otsal.

Ats:

Otsa ema:

Ats:

Juku (loeb): jne.

Ilmari sulepea.

1.

Ilmar on juba suur ja käib koolis. Isa on ostnud Ilmarile ilusa punase sulepea. Ilmar armastab oma sulepead väga.

Sulepea armastab Ilmarit ka, aga Ilmar ei tea seda. Esiteks oli sulepea küll kurb, et ta Ilmari omaks sai. Parema meelega oleks ta tahtnud mõne vanema poisi käes krabinal üle paberi lennata.

Pärast hakkas aga Ilmar sulepeale meeldima. On ju vähe nii häid ja hoolsaid poisse kui Ilmar. Sulepea loodab, et Ilmarist saab kord tubli ja tark mees.

2.

On ilus sügisene päev. Koolitunnid on lõppenud. Rõõmsalt vaatab päike klassiaknast sisse ja meelitab lapsi välja. Ruttu, ruttu püüavad kõik õue.

Ka Ilmar ruttab. Kiiresti paneb ta raamatud kokku. Ise ajab naabri Jukuga juttu. Nad tahavad täna seltsis koju minna. Sulepeagi on kirjutamisest väsinud ja igatseb koju puhkama.

Seal juhtub aga õnnetus. Ilmar unustab sulepea lauale. Küll hüüab sulepea Ilmarit, küll püüab ta rabeledagi, aga kõik asjata.

Ei kuule Ilmar sulepea hüüdmist, ei näe ka tema rabelemist. Rõõmsalt vadistades lähevad nad naabri Jukuga klassist välja.

3.

Päike on vajunud metsa taha. Ainult tükike taevast säravate tähtedega paistab läbi klassiakna. Ja kui vaikne! Ei ole kuulda midagi peale seinakella tiksumise: Tikk, takk, tikk, takk.

Vaene sulepea on ikka veel klassis laual. Tal on hirm. Järsku kuuleb ta oma ümber sosistamist.

„Ilmar on oma armsale sulepeale halb olnud,“ lausub kurvalt klassitahvel.

Sulepea vaikib ja kuulatab. Nutt kipub talle peale. Selgesti kuuleb ta, kuidas lauad ja pingid, tindipotid ja muudki asjad üksteisega kõnelevad. Rõõmsa sosinaga kiidetakse häid lapsi. Kurvalt ohates kõneldakse halbade. Vastu hommikut uinub sulepea.

Ilmar on voodis. Isa, ema ja väike õeke magavad juba. Ilmarile aga ei tule uni. Koolist koju jõudnud, leidis ta, et tema ilus sulepea on kadunud. Küll tahtis ta otsima minna, aga ema ei lubanud.

„Küll isa ostab uue“, ütles ta.

Kuid Ilmar uut ei taha. Uus ei või kunagi nii ilus olla ega nii armas ka.

„Kuhu võis ta jääda,“ mõtleb Ilmar ja ohkab. Ema kuuleb seda ja ärkab.

„Miks sa ei maga?“ küsib ta.

Ilmar hakkab nutma ja räägib emale, et ta ei saa unustada oma armast sulepead.

„Ära nuta, pojake, homme leiad üles,“ lohutab ema.

5.

Juba hommik. Klassis on veel videvik. Sulepea ei maga enam. Igatsusega ootab ta Ilmarit. Natukese aja eest käis majahoidja ahju kütmas ja põrandat pühkimas. Sulepeal oli hirm, et maha kukub, kui lauda liigutatakse. Aga ta ei kukkunud.

Nüüd on jälle kõik vaikne. Lauad ja pingid, tindipotid ja muudki asjad vaikivad. Kui sulepea nende õist kõnelemist oma kõrvaga ei oleks kuulnud, siis võiks ta arvata, et nad on tummad.

Järsku läheb uks lahti. Väike poisike tuleb joostes klassi. See on Ilmar. Kiiresti läheb ta laua juurde ja leiab sealt oma armsa sulepea.

„Oled ikka veel elus,“ sosistab ta, „iialgi enam ei jäta ma sind maha.“

J. Kuulberg.

Mõtlemiseks: Kuidas juhtus, et Ilmar unustas sulepea? Missugune see sulepea oli? Mis rääkisid öösi asjad klassis õpilastest (tahvel, pink tindipott, tool jne.)?

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki teise ja kolmanda osa nii, nagu oleks see olnud juba varem. Muudetud sõnad kriipsutan alla.

Ilmar unustas sulepea.

Oli ilus sügisene päev

2. Kirjutan iga osa sisu õige lühidalt (nagu tunnis ette valmistatud).

3. Kirjutan ise:

Minu kooliasjad.

Mikul muhk peas.

Kui Mikk ühel hommikul õue läks, leidis ta pehme pori asemel maas teravaid konaraid. Nende otsa oli valus astuda. Aukudes konarate vahel oli vesi jääks külmunud. Kuid jää oli valge ja ei kannatanud sugugi pealeastumist, sest ta oli alt õõnes. Mikk läks aida taha lombile, kus jääd rohkem pidi olema.

Õigus! Ka lompi kattis jää, kuid selge läbipaistev jää. Sel seisis vesi all ja läbi jää võis lombi põhjagi näha.

Mikk katsus jalaga jää kõvadust. Jää kandis peal. Ja kui sile ning libe ta veel oli! Just nagu klaas. Tsiu ja tsiu! laseb ta kahel jalal lombi ühest otsast teise. Sai suure, pika sõidu.

Mis sellest, et käed külmetavad! Neid võib ju püksitaskutesse pista. Ja Mikk hakkaski liueldes käsi taskus hoidma.

Kui ta esimest korda kinniste kätega jääle tormas, et umbjalu liugu lasta, libisesid tal mõlemad jalad alt. Mikk kukkus põmmdi! tagurpidi jääle. Kel käed taskus, kukub ikka rängasti. Jalad läksid ülespidi ja pea käis vastu jääd.

Nüüd sai liuglemisest küllalt. Kätt kuklal hoides jooksis Mikk suure kisaga tuppa õnnetust emale kaebama. Ema soris Miku juukseid ja leidis kukla tagant suure muhu.

„Oh, kulla pojuke,“ ütles ta, „sa oled ju tugeva põmmu saanud!“

Siis tõi ema laia kööginoa, vajutas selle lapiti pööratud teraga mitu korda muhku ja ütles:

„Varesele valu, harakale haigus, mustale linnule muu häda! Minu laps saab terveks.“ Ja Miku muhk hakkaski alanema.

M. Kampmann.

Mõtlemiseks: Mikuga oleks võinud jääl mõni teinegi äpardus juhtuda. Missugune? Mis ta siis oleks teinud?

Mõistatist: Hambaid pole, aga pureb.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tükest vihku niipalju kui jõuan, aga nii, nagu oleks see lugu juhtunud minu endaga. Algan nii:

Kuidas sain muhu pähe?

Kui ma ühel hommikul õue läksin, leidsin pehme

2. Vastan küsimustele: *Mis on konarlik? Mis on sile? Mis on libe? Mis on kare?* Kirjutan enne küsimuse, siis vastuse:

Mis on konarlik? Konarlik on halb tee, puukoor

Talve tulek.

„Kõik loodus peab surema!“
nii hüüdis tali vihaga.

Külm põhjatuul maast üle käis,
kõik paiskas paksu lume täis.

Siis vaikis metsas lauluhääl,
ja rohi tardus aasa peal.

Kõik lilled olid surnud maas,
veepinda kattis kõva kaas.

Kuid ära hõiska, talveke,
silm petab, rõõm on varane:
nii kergelt kaduda ei või
see elu, mida Looja lõi.

Kord tuleb, tuleb tunnike,
et lõpeb tali tuisune,
siis ärkab elu põllu peal,
ja metsas kõlab lauluhääl.

G. E. Luiga.

Mõtlemiseks: Mida vihane põhjatuul kõik ähvardas teha? Mis titlesid talle lapsed? Mis tardub külma käes? Mis sulab soojas?

Lumehelbed jutustavad.

1.

Esimest lund sajab. Valged udusulgsed helbed tantsivad õhus üles-alla. Paar neist laskub aknaruudule, mille taga istub väike laps ja vaatleb lumehelvete tantsu.

Kui ilusad valged on nad, ja missugused kenad tähed ja täpid on neil küljes! Keskel seisab mõnel lumehelbel imepisike kuusnurk, kuus ülipeenikest nõelakest seisavad iga nurga küljes, nõelakestel on jälle mõlemal pool oma väikesed tipukesed.

Lumehelbed tulevad kaugelt. Pilved on nende laevad ja vedurid. Kaugete merede ja maade tagant tulevad nad meile külla. Kes aga kaugel käinud, see ka palju näinud ja võib sellest palju rääkida. Ja lumehelbed võivad ka seda.

2.

Esimene kõneles: Meie, lumehelbed, rändasime pilvega üle laia, laia maa. Külmal tuul puhus, ja kõik vesi muutus jääks. Hüppasime alla põllule ja katsime noore orasepõllu pehme vaibaga. Varjasime uinuvad lilled metsas ja aasal, samuti ka tuhanded putukad, liblikatuped ja tõugukesed kinni, et neil külmal ei hakkaks.

Üks lapsuke läks läbi metsa ja istus väsinult kivile. Seal uinus ta magama. Isa ja ema ootasid teda, ja kui ta ei tulnud, siis läksid nad teda otsima. Jälgi mööda, mis olid jäänud värskesse lumme, läksid nad metsa järele ja leidsid siit oma lapse.

„Oh häda,“ nuttis ema, „mu laps on surnud!“

„Ei!“ hüüdis isa, „teda on lumi kaitsenud.“ Ta hõõrus last lumega, viis ta aegamööda sooja kätte; laps toibus ja sai terveks.

3.

Teine lumehelbe jutustas: Kaugelt maalt purjetas laev sadamasse ja just sel ajal, kui lund sadas. Keegi mees astus kaldale ja ütles:

„Tere, lumehelbekesed! Tüki aja järele näen teid jälle! Seal kaugel maal paistis päike liiga palavasti. Nii puud, loomad kui ka inimesed nõrkesid palavuse käes. Üleliigne soojus teeb seal inimestele ja elajatele kahju ja haigusi. Oh, mis annaks seal inimene peotäie lumehelvete eest! Ka mina olen väsinud ja haiglane, aga nüüd vist paraneb kõik.“

See mees läks läbi lume majakese juurde; seal elas vana emake. Lumehelbekesed olid tee õrnalt üle riputanud nagu mõnel pühapäeval.

Majakese ette oli vennakene lumememme teinud ja laskis nüüd ise kelguga mäelt alla liugu. Mees vaatas üle lumise aia kõike seda pealt, võttis lund, surus selle palliks ja viskas venna pihta.

Vennake lõi silmad üles ja jooksis kiljatades mehele vastu, kes ta sülle võttis ja tuppa viis.

„Eks ma öelnud,“ ütles sisseastuja võõras, „siis tulen ma tagasi, kui lumi maad katab...“

„Lumi maad katab! Ja, ja...“ rõõmustus ema ega teadnud, mis öelda.

4.

Lumesadu lõppes. Päike tuli pilvede tagant välja ja paistis nendele lumehelvetele, mis aknale olid jäänud. See paiste oli nii palav, et helbed sulasid ja muutusid veepiiskadeks. Päike paistis veel natuke, ja juba olidki piisad aknalt kadunud.

„Jumalaga, jumalaga!“ said nad veel lapsele öelda, kes akna taga istus, „nüüd hakkab meie lugu otsast jälle peale; nüüd peame jälle pilve minema, seal lumeks saama, et kuhugi maha langeda. Hea oleks, kui jälle aknale langeksime, mille taga lapsed istuvad, kes neid lugusid armastavad kuulda, mis me jutustame.“

Mõtlemiseks: Mis jutustaks kolmas, neljas... lumehelve? Kus saavad lumehelbed oma reisil kauem puhata? Kus ei ole neil rahulik lamada?

Mõistatisi: Ihu must, valge särk. Pehmem kui vill, külmem kui kivi, lendab kui lind?

Harjutuseks.

Kirjutan tüki 1. ja 2. osa (kuni sõnadeni: „Üks lapsuke...“) nii, nagu jutustaks seda ainult üks lumehelve. Muudetud sõnade lõpud kriiputan alla. Algan nii:

Lumehelve jutustab.

Esimest lund sajab. Valge udusulgne helve tantsib õhus.

Ta laskub

Nukela.

1.

Väike Hilda oli vanemate ainus laps. Seepärast sai ta kõik mänguasjad endale, mis vanemad töid. Käis isa või ema kuski väljas, siis Hildale ikka midagi toodi. Ühel päeval tuli isa linnast ja tõi talle väikese maja nuku eluasemeks. Nukud olid Hildal ju enne mänguasjaks. Seda nukkude uut kodu Hilda nimetas Nukelaks.

Nukelas oli kõik, mis meil elumajadeski. Seal olid koduloomadegi jaoks oma ruumid. Hobune seisis tallis. Lehmad ja lambad olid laudas. Kukel ja kanadel oli oma puur. Kass istus toa uksepakul. Koer vahtis tooli all, nagu ootaks kassi endaga mängima.

Hilda istus laua äärde nukule süüa pakkuma. Aga kui nüüd nukk ei osanud süüa ega kass näuguda ega ükski neist liikuda, tüdis Hilda viimaks neist ära. Ta oleks endale soovinud niisuguseid mänguasju, mis oskavad süüa, liikuda ja häälitseada.

2.

Ühel päeval naabri Alma tõi Hildale põlle sisse peidetud kompsu. Hilda tegi kompsu lahti. Oi imet! Kompsust tuli välja päris elav pisitillukene kassipoeg.

Nüüd Hildal jälle häda: Kuidas seda oskad hoida! Niisugust polnud tal veel enne olnud.

Ta pani kassipoja põrandale. Aga seal hakkas see valju häälega näuguma ja Hilda järele jooksuma. Oh sa heldekene! Mis taga peab küll peale hakkama?!

Korraga tuli Hildale meelde, et naabritädi oli oma lapsele keetnud rõõska piima ja siis last süles hoidnud, kui see nutma hakkas.

Hilda jooksis ruttu kambrisse, võttis rätiku, pani kassipoja sinna sisse ja hoidis süles. Pärast, kui ema tuli lehmi lüpsmast, pakkus talle ka sooja piima. Oi, kuidas kassipoeg seda ilusasti oskas lakkuda!

Nüüd algasid Hildal lõbusad päevad. Kassipoeg lakkus hea meelega sooja, rõõska piima ja kasvas päev-päevalt suuremaks. Hüppas ja mängis ilusasti ja magas süles. Niisugust nukku Hilda oli just soovinudki. Hilda hüüdis teda Katiks.

3.

Ühel päeval oli Kati nii haiglast nägu. Ei söönud ega mänginud.

„Mis tal ometi peaks olema?“ mõtles Hilda.

Ta hoidis teda süles, silitas ja pakkus üht ja teist söömist. Kuid miski ei aidanud. Viimaks võttis rohupudeli ja andis väikesele Katile rohtu. Siis viis ta Kati sängi pehmele asemele magama. Nii oli ema Hildagagi teinud, kui ta haige oli.

Juba natukese aja pärast tuli Kati asemelt ja hakkas Hildaga mängima.

Mõtlemiseks: Kes olid Hilda mänguseltsilised? Või ei olnudki tal neid? Missugused loomakesed on laste head mänguseltsilised? Kuidas nad mängivad? Kuidas teadis Hilda kassile head rohtu anda? Kas oligi Kati haige?

Harjutuseks.

1. Kirjutan laste mänguasjade nimed, kui neid on igathest üks ja kui neid on palju. Lapse nime valin ise.

Laste mänguasjad.

(Hildal) oli mänguasju: nukk

Kaupluses on väga palju mänguasju; seal on nukud, . . .

2. Kirjutan ise:

„Mis (Hilda) tegi kassipojaga.“

..... pani kassipoja põrandale. Aga seal hakkas see.....

Kassi-koera.

Koer ja kass on mõlemad koduloomad, aga harva lepid nad kokku. Enamasti valitseb kassi ja koera vahel vaen, nii et riiakate inimeste kohta öeldakse: „Nad elavad nagu kassi-koera!“ Aga mõnikord saavad kassi-koera nii suureks sõbraks, et nad teineteise eest tulest ja veest läbi lähevad.

Jõepere Nuru ja Muri olid teineteisega suured sõbrad. Teine püüdis sõpruse ülesnäitamises teisest ette jõuda. Kumb neist midagi suupärast leidis, selle jagas ta õiglaselt teisega.

Iseäranis maiad olid mõlemad liha peale. Aga kes kassile või koerale liha annab? Kass aga mõtles:

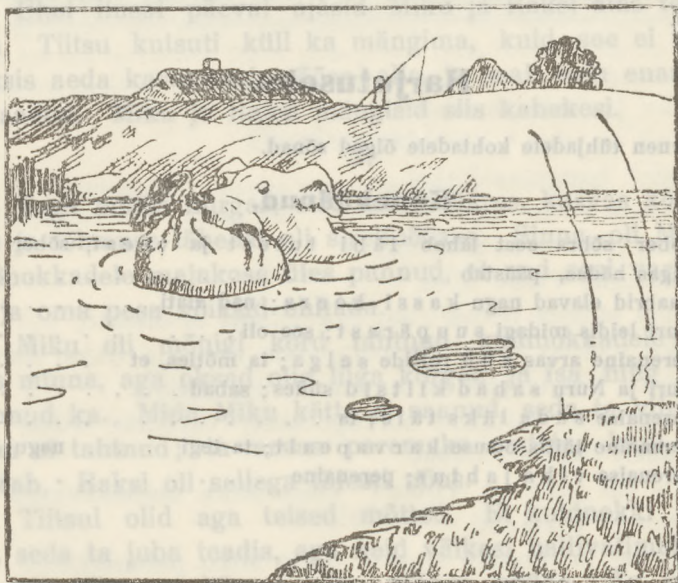
„Kui ei anta, võtan ise!“

Varsti leidis Nuru salaurka seina alt, mille rotid sinna olid õõnestanud. Ta puges sealt sisse, ja oh seda rõõmu! Auk viis otsekohe toidukambrisse.

„Mis nüüd viga liha võtta: keegi ei näe!“ mõtles kass.

Ta võttiski vaagnast hea tüki hammaste vahele ja lippas minema. Toa taga andis ta muist Murile, ja mõlemate sabad kiitsid süües.

Nii sündis mitu päeva. Perenaine märkas liha kadumist ja arvas süü rottide selga. Otsis, leidis rotiaugu. Kohe pani perenaine lõksu augu suhu ja mõtles:

„Kui rott öösi august sisse poeb, küll ta siis lõksu läheb!“

Teisel hommikul läks perenaine toidukambrisse ja vaatas lõksu. Kes oli sees? Nuru!

Perenaise süda läks täis. Ta võttis kassi kõige lõksuga ja viis peremehe juurde:

„Vaata, kus lihavaras! Mis nuhtluse talle määrame?“

Peremees kostis: „Pista kotti, seo suu kinni ja viska jökke!“

Perenaine täitis karvapealt kohtuotsuse.

Muri vaatas kõike seda haleda silmaga pealt. Jõgi jooksis käredesti ja viis koti kõige kassiga ruttu perenaise silmist. Aga ka Muri oli kadunud.

Tüki aja pärast tulid Nuru ja Muri kõrvu õueväravast sisse, mõlemad vesimärjad. Muri oli jõkke hüpanud, kotisuust hammastega kinni haaranud ja koti kaldale tirinud. Seal oli ta koti lahti närinud ja Nuru välja lasknud. Kass ei olnud uppunud, sest kott ujus vee peal.

Vahepeal oli perenaise viha jahtunud. Kassile anti süü andeks, ja Muri ning Nuru elavad mõlemad alles Jõepere talus.

(„Lastelehest“).

Mõtlemiseks: Jätkan seda lookest nii: Muri toob midagi suupärast, peremees tahab karistada Muri; Nuru aitab Muri . . .

Mõistatis: Neli teevad aset, kaks näitavad tuld, üks heidab magama.

Harjutuseks.

Panen tühjadele kohtadele õiged sõnad.

Kõnekäänud.

Sõber sõbra eest läheb läbi tulest ja veest; sõber aitab
igas hädas, päästab

Naabrid elavad nagu kassi-kõera; nad alati

Muri leidis midagi suupärast; see oli

Perenaine arvas süü rottide selga; ta mõtles, et

Muri ja Nuru sabad kiitsid süües; sabad

Perenaise süda läks täis; ta

Perenaine täitis otsuse karvapealt; ta tegi nagu kästi.

Perenaise viha jahtus; perenaine

Mis Tiitsu tegi.

1.

Iga palukese, mis ema Mikule juhtus andma, jagas see Tiitsuga, sest nad olid suured sõbrad. Tiitsu oli ka väga armas, tikkus aga sääraseid asju tegema, mida Miku ja Raksi ei sallinud; ei tahtnud ka igakord ühes joosta. Juhtus Miku Tiitsut sabast kiskuma või katsus teda vähekeseks sülle võtta, siis kiskus ta käe kohe katki. Raksi aga mõistis nõnda hammustada, et mitte just väga valus ei olnud.

Ühel ilusal päeval ajasid Miku ja Raksi aias teineteist taga. Tiitsu kutsuti küll ka mängima, kuid see ei tahtnud, jooksis aeda karusmarja-põõsa alla, ja sealt teda enam kätte ei saadud. Miku ja Raksi mängisid siis kahekesi.

2.

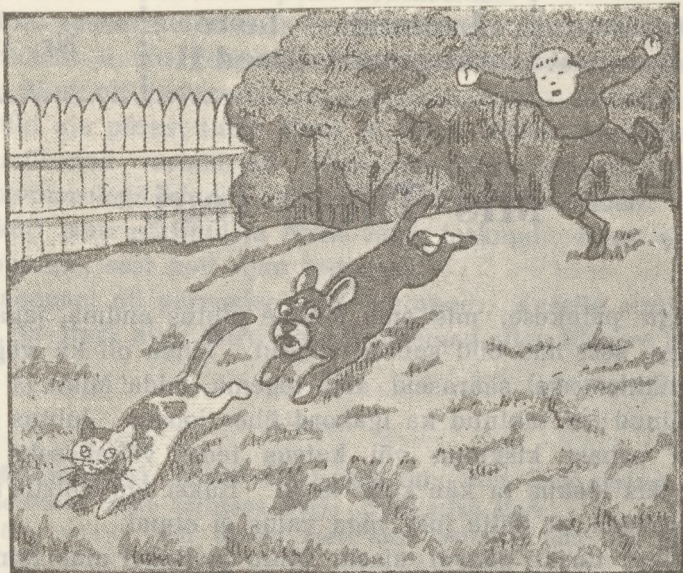
Taga müüri nurgas, otse müüri ääres, kasvas kõrge lõhmus ja lõhmuse lähedal oli sirelipõõsas. Sinna oli Miku isa kuldnokkadele majakese üles pannud, et nad seal varju leiaksid ja oma pesa võiksid ehitada.

Miku oli mõnigi kord tahtnud kuldnokkadele külaliseks minna, aga oksad olid liiga kõrgel, ja isa ning ema ei lubanud ka. Mida Miku kätte ei saanud, seda ta viimaks ka enam ei tahtnud; ta arvas paremaks oodata, kuni suureks kasvab. Raksi oli sellega täiesti nõus.

Tiitsul olid aga teised mõtted. Et kuldnokki kätte ei saa, seda ta juba teadis, aga neid väikesi hallivatimehi, varblasi, oli lõhmuse kõrval väga mõnus püüda. Ta oli neist juba mõnegi murdnud. Sellest ta ei lausunud muidugi Mikule ja Raksile sõnakestki.

Tiitsu hiilis tasahilju sirelipõõsasse. Varblased püüdsid parajasti sireli otsas lehepõrnikaid, ajasid vallatades juttu ega pannud Tiitsut tähelegi.

Korraga tõusis varblaste hulgas kisa; kõik lendasid lõhmuse otsa. Tiitsu oli ühe kinni napsanud. Küll hurjutasid teised, aga Tiitsu ei lasknud enam linnukest lahti.

3.

Miku ja Raksi kuulsid kisa.

„Kull on aias,“ ütles Miku.

„Jah,“ haugatas Raksi.

„Lähme ruttu appi!“

„Jah, jah!“ kräuksus Raksi.

„Kutsume Tiitsu ühes.“

Raksi jooksis põõsa alla, aga Tiitsut ei olnud.

Miku tõmbas suure õhinaga vitsa kätte ja Raksi haukus mis jõudis. Nõnda jooksid nad kulli ära ajama.

Tiitsu tuli parajasti sirelipõõsast, varblane suus, kui Mikut-Raksit päralt jõudsid.

„Mis sul suus on, Tiitsu?“ küsis Miku umbusklikult.

Tiitsu ei vastanud.

„Sul on ju linnuke suus?“ päris Miku pahaselt.

Tiitsu ei vasta.

„Ah, sina kurjategija, või murdnud linnukese. Valu säärasele!“ ütleb Miku ja kipub linnukest ära võtma.

„Valu jah!“ haugatab Raksi ja tormab Tiitsu kallale.

Tiitsu pistab plehku, Raksi ja Miku järele.

4.

Küll Tiitsu jooksis, aga aiast välja ei pääsenud. Raksi oli väle järele, Miku ei jäänud ka kaugele maha.

Tiitsu laskis varblase suust, ronis viimaks kõrge tulba otsa ja arvas, et sealt müürile suudab hüpata, aga müür oli liiga kaugel.

Nüüd oli vallatu Tiitsu lõksus.

Aga Raksi ei ulatu Tiitsut maha tõmbama. Miku ka ei küüni.

„Raksi, jää sa valvama, ma lähen kutsun isa.“

Raksi jäi Tiitsut valvama, Miku jooksis ja hüüdis isa. Miku jutustas muidugi Tiitsu pahateo ära, isa võttis Tiitsu tulba otsast, viis murtud linnu juurde, andis talle vitsu ja keelas kangesti ära linnukesi murda.

Raksi ja Miku aga matsid linnukese maha ja valvasid hästi järele, et Tiitsu aias linnukestele viga ei läheks tegema.

E. Enno.

Mõtlemiseks : Kes oli süüdi, kui Tiitsu kriimustas Miku kätt? Mis tegi Raksi, kui Miku talle haiget tegi? Mis oleksid teinud Miku ja Raksi, kui nad ise oleksid Tiitsu tulba otsast kätte saanud? Kuidas oleks võinud Tiitsut sealt kätte saada? Kas Tiitsu jättis linnukeste püüdmise järele?

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki esimese osa minu enda jutustusena. Muudetud sõnad kriipsutan alla. Algan nii:

Minu sõbrad.

Iga palukese, mis ema mulle juhtus andma, jagasin ma

2. Kirjutan tükist välja liitsõnad, mida võib jagada kaheks (kolmeks) arusaadavaks sõnaks, ja näitan püstkriipsuga, missugused sõnad on liidetud.

Liitsõnad.

Iga|kord, . . .

Esimene ratsutamine.

Juku tahab ratsutada — väikese, elava hobuse seljas ratsutada. Poiss Juhan on ta küll paaril korral enda ette Valge turjale võtnud ja elumaja juurest alla tallini sõidutanud, aga see oli ikka seks korraks.

Iga kord, kui hobused töölt koju tulid, oli Vana-Leenul, Juku hoidjal, tegemist, et väikest peremeest rahustada. Ta tahtis just väikese hobuse turjale ja nimelt vana Valge varsa, väikese täku selga.

Poiss Juhan oli teda ka juba mõned korrad katsunud varsaga sõidutada — see oli aga iga kord eest ja takka üles löönud ja ära jooksnud.

Peremees, Juku isa, oli küll öelnud, et lapse tahtmist ei tohi alati täita, aga Juhan oli hea laste sõber, ta katsus väikese mehe soovi korda saata. Harjutas ja meelitas väikest takku söögi-vaheaegadel, sest vana Valge oli tema tööhobune, õpetas täku juba leiba sööma ja viimaks tuli Juku igatsetud silmapilk, kus väike teda oma turjal kannatas.

Pärast korraldi seda muidugi õige tihti, aga Jukul ei läinud tema esimene ratsutamine väikese täku seljas mitu aega meelest — ta jutustas tihti seda emale ja isale, kuidas Vana-Leenu teda hoidnud, Muri haukunud, pardid ja haned kõrvale jooksnud ja Juhan suukõrvast takku juhtinud — küll see olnud ilus!

M. Nurmiku lugemikust.

Mõtlemiseks: Missuguseid soove oli veel Jukul? Kuidas võisid need täide minna? Kui varss oleks Juhani käest lahti pääsenud?... Mis minul on väga hästi meeles oma mänguajast?

Harjutuseks.

Kirjutan tüki järgi lühikese lookese:

Kui Juku ratsutas.

Juku tahtis ratsutada

Poiss Juhan võttis ta

Aga Juku tahtis just

Juhan oli hea

Viimaks tuli silmapilk

Juku jutustas oma ratsutamisest, et

Liinu.

1.

Liinu oli hea lüpsilehm. Kui ta rõõmsa ammusisega lõunal või õhtul koju tuli, siis anti talle veel sületäis toorest rohtu ette. See maitstes Liinukesele hästi.

Väike Raksi ei näinud aga seda sugugi hea meelega, et Liinuke paremat sai kui teised. Ta tuli rohusületäie teisele poolele ja hakkas käredesti haukuma. Liinuke arvas aga enda õiguse olevat rohtu süüa. Ta puhus vihaselt ja hakkas koera eemale tõrjuma. Karjane kutsus koera ära. Siis võis Liinuke jälle rahuga hakata rohtu sööma.

2.

Nüüd tuleb perenaine lüpsikuga. Liinu seisab ees ilusasti vagusi ja laseb rahuga lüpssta. Kõht on tal täis ja meel hea. Piima saab palju; see on maitsev ja rammus. Paks koor kerkib peale, millest saab ilusat võid.

Õöd magab kari kodus. Hommikul aetakse ta jälle metsa sööma. Suvel, kui päevad pikad ja palavad, käib kari ka lõunal kodus. Loomad saavad juua, vilus magada ja lehmad lüpssta. Õhtupoole aetakse nad jälle metsa sööma.

Mõistatis: Neli andjat, neli kandjat, kaks tulenäitajat, kaks koeratõrjujat, üks parmupiits?

Harjutuseks.

Kirjutan tüki esimese poole nii, nagu sünniks see lugu praegu (olevikus). Tüki teise poole aga kirjutan nii, nagu oleks see juba olnud (minevikus). Muudetud sõnad kriipsutan alla. Algan nii:

Li i n u.

1.

Liinu on hea lüpsilehm. Kui lõunal või õhtul koju tuleb, siis antakse

2.

Nüüd tuli perenaine

Meie lapse sukad-kingad.

Aha ai, aha pai,

kust me laps need sukad sai?

Ema kudus päeva kaks,

sukk nüüd soe, pehme, paks —

aha ai, aha pai,

nii see laps need sukad sai!

Aha ai, aha pai,
 kust me laps need kingad sai?
 Kingsepp vasaraga lõi
 kok-kok-kok ja koju tõi —
 aha ai, aha pai,
 nii see laps need kingad sai!

Tipa tapp, tipa tapp,
 siia sinna kipp ja kapp
 käib me laps ja laulu lööb,
 võid ja leiba peale sööb —
 aha ai, aha pai,
 sest nii lõbus olek sai.

E. Enno.

Harjutuseks.

Kirjutan luuletise vihku ja panen kõik kirjavahemärgid värvilise pliiatsiga. Kirjutan salmides.

Paha siga, mitu viga.

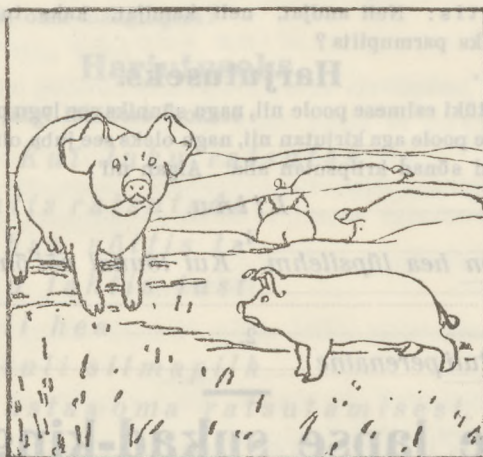
Kord lasti sead kesale. Hakkasid teised seal kõik ilusasti kes sööma, kes tuhnima, aga igatüks ikka teeb midagi. Ainult on üks väike kollanokk, pörsas, kes rohtu ei söö ega tuhni ka.

„Mispärast sa ei söö?“ küsib emis.

„Kus ma's võin süüa,“ kostis pörsas-ninatark, „kui oha-kad torkavad.“

„Siis tuhni,“ ütleb vana siga.

„Kärss on kärnas, ei saa,“ viriseb aga noor omasoodu vastu.

Jääbki siis seekord niisama, ja pörsas kõhutab aga peale päeva käes. Kodus, noh seal sööb teine jälle nii palju, et paneb ikka oma jao nahka ja teiste oma ka veel.

Teinekord lähevad sead jälle kesale. Aga mis vana virinakene — jälle niisama.

„Mispärast sa siis ei tuhni?“ küsib pörsaema.

„Maa on külmunud, ei saa,“ vastab põrsas, et aga ennast kuidagi vabandada. Noh, ära on siis vana siga ka vihaseks saanud, käratanud teine korra:

„Oh sa, laiskvorst, temal maa jaanipäeva aegu külmunud. Pole sinu kärss kärnas, pole maa külmunud. Laisk sa oled!“

Ei siis põrsal enam muud kui hakka aga tuhnima...

O. Luts.

Harjutuseks.

Harjutus nr. 3 „E makeele töövihus.“

Lammas ja tall.

Mää, memmeke, mää!

See lilleke pole ju hea!

Suu teeb nii mõrudaks,

kõhugi valusaks.

Hea memmeke, mää!

Pää, pojuke, pää!

See, katsu, siin õieti hea!

On magus maitseada,

sööd, paneb kõpsuma.

Hea pojuke, pää!

Mää, memmeke, mää!

See lilleke pole ka hea!

Suus on veel mõrudam,

kõht palju valusam.

Hea memmeke, mää!

Pää, pojuke, pää!

See rohuks siin kõhule hea!

Rips tõmba ribinal,

kraps tõmba krabinal.

Hea pojuke, pää!

Mää, memmeke, mää!

Pipp kõhule üksi on hea.

Suu teeb nii magusaks,

kõht ei jää valusaks.

Hea memmeke, mää!

E. Enno.

Harjutuseks.

Kirjutan luuletise järgi lamba ja talle kahekõne. Algan nii:

L a m m a s j a t a l l e k e .

T a l l e k e : M ä ä , m e m m e k e , s e e l i l l e k e p o l e h e a

L a m m a s : P ä ä , p o j u k e , k a t s u s e d a , s e e o n h e a .

T a l l e k e :

Tark hiir.

1.

Hiir tuli august ja nägi seal ligidal lõksu.

„Ennäh,“ ütles ta, „seal seisab lõks! Oh te kavalad inimesed! Seadnud kolme pilpa najale raske telliskivi üles ja pannud ühe pilpa külge tükikese pekki; seda riista nimetavad nad nüüd hiirelõksuks. Kena küll, kui me, hiirekesed, targemad ei oleks. Me teame aga väga hästi: niipea kui peki külge puututakse, prantsti! langeb kivi maha ja lööb maha hiire puruks. Minge metsa, ma tunnen teie kavalust!“

2.

„Aga,“ rääkis ta edasi, „peki lõhna nuusutamine ei või ju kahju teha. Paljast nuusutamisest ei või kellegi lõks kinni kukkuda. Pealegi on mulle peki lõhn üle kõigi asjade armas. Natuke pean sest magusast lõhnast ninna tõmbama“.

Ta jooksis lõksu alla ja nuusutas pekki. Lõks oli aga väga õrnasti üles seatud; vaevalt puudutas ta ninaga pekki — prantsti! kukkus kivi maha ja lõi maia hiire surnuks.

Mõtlemiseks: Miks langes hiireke ikkagi lõksu? Ka lapsed teevad mõnikord seda, mida teha ei tohi. Mõtlen mõne lookese niisugusest lapsest (õun, kompvek meelitab).

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki esimese osa nii, et oleks juttu ainult ühest inimesest ja ühest hiirest (ainsus).

T a r k h i i r .

..... Oh sa kaval inimene!

..... Seda riista nimetad sa lõksuks. Kena küll, kui ma, hiireke, targem ei oleks.

2. Harjutus nr. 4 „Emakeele töövihus“.

Eit ja taat.

1.

Elasid eit ja taat. Ei nad olnud rikkad ega vaesed. Oli igapäevane leib, oli süüa ja juua parajasti. Oma majagi oli neil, ning hobune tallis ja mullikas laudas. Taat käis tööl, eit toimetas kodus.

Istusid eit ja taat jõuluõhtul ahju ääres pingil. Laual säras väike kuusk ja ahjus valmisid maitsvad toidud.

„Küll on me elu räbal ja vilets,“ kaebas eit.

„Pole tal suuremat viga,“ vastas taat. „On igapäevane leib, on süüa ja juua parajasti!“

„Räbal me söök, vilets me jook!“ ohkas eit. „Oleks see minu tegemine, tuleks see minu tahtmine, küllap meelsamat mõtleksin, küllap paremat ütleksin!“

2.

Aga äkki oli jõuluvana toas, nina punane, habe takune. „Olgu siis sinu tegemine, tulgu siis sinu tahtmine,“ ütles ta eidele. „Täna, kallil jõuluõhtul, võite soovida kolm soovi, mis jalamaid lähevad täide.“

Juba tahtis eit soovida siidsukki ja kuldkingi, hõbepõlle ja sametsalli; kuid taat pani käe ta suule. Jõuluvanagi hoia-tas targasti:

„Ära rutta, ära tõtta! Ei edevus õnne too, ei toredus tar-kust anna. Mõtle hästi järele, mida soovid, et pärast ei kahetseks.“

Ja jõuluvana läks.

3.

Istusid siis eit ja taat lauda. Eit tõi ahjust pörsaprae ja kapsapoti, tõi jõulusaia ja verikäki. Sülti ja sinkigi sahv-rist kaunisti kandis.

Sõid nüüd sülti ja sõid nüüd sinki, praele ja kapsastele asuti juurde. Saiagi tublisti söödi. Kuid eit vangutas pilka-valt pead, mossitas matsutades suud:

„Mida's see sink, keda's see kapsas, paremat see praadki pühadeks pole! Saia ja võid ma nüüd sööksin, aga kõrvali-seks kuluks maotäis maksavorsti nagu sakstele.“

Vaevalt sai öelda viimase sõna, kui laual vedeles mak-savorst, jäme kui juurikas, pikk nagu palk.

Taat sai pahaseks. Miks ei pidanudki pahandama, kui eit nii rumalasti soovis. Kas siis paremat tahta ei mõistnud, targemat teada ei olnud?

„Et kasvaks see vorst sulle ninasse kinni!“ hurjutas taat.

4.

Vaevalt sai öelda viimase sõna, kui vorst kargas otsaga eidele ninasse; kinni ta kasvas.

Sellest sai naerdagi taat. Eit nagu elevant, londiga loperdab siia ja sinna.

Naeris ja irvitas taat, kõhtki värises naerust.

Aga kaua sa ikkagi naerad. Mõtles, et pahagi on, kui eit nagu elevant londiga loperdab siia ja sinna. Toob ta vett, siis on lont tal jalus, komistab, märjaks teeb põrand. Kannab ehk puid või talitab loomi, ikka see segab. Ja on see veel üldse kellegi eit, kes vett ei too, puid ei kanna ega talita loomi laudas!

Mõtleb ja arutab taat:

„Parem küll oleks, kui vorst kaoks jällegi ära!“

Ja kadunud oligi vorst. Eit oli nii nagu enne: vett võis tuua, puid võis kanda ja loomigi talitada laudas.

Kuid soovitud olidki soovid, rohkem neid üle ei jäänud. Kõik oli nagu varem.

Aga eit istus lauda, sõi saia ja kiitis:

„Küll on kuldne me elu! On sülti, on sinki, on saia, on liha...“

Mida's see maksavorst ka ei ole — ei santki sihukest söö!“

(„Laste Rõõmust“.)

Mõtlemiseks: Kus elasid eit ja taat? Mis tööd tegi taat? Mida tahtis eit? Taat pahandas, et eit soovis maksavorsti. Mis olid taadi soovid? Kui pärast londi kadumist oleks veel võinud kahte asja soovida... Mis oleks siis juhtunud? Mis oleks minu kolm soovi pühiks?

Mõistatis: Nahktuba, odraivad sees.

Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki 1. osast ainult jutukese eidest.

Algan nii:

Eit tahab paremat elu.

Elas eit. Ei ta olnud

2. Kirjutan ise:

Mis on minu igapäevane toit.

Leib, piim,

Mis on jõululaual.

Vorstid, sült,

3. Harjutus Nr. 6 „E makeele töövihus.“

Jõuluteel.

Üle lume lagedale
viib meid jõulu rõõmus tee,
tee viib orust mägedele
üle külmetanud vee.

Olgem rõõmsad, velled hellad,
laulu lajatagu keel!
Helisegu jõulukellad
lumerikkal talveteel!

Uhke kuuse tuppa toome
jõulurõõmuks lastele.
Tuju lõbusama loome,
jõulutuju kõigile.

Olgem rõõmsad, velled hellad,
laulu lajatagu keel!
Helisegu jõulukellad
lumerikkal talveteel!

Särab kuusk ja särab tuba,
lapsed rõõmsad kuuse ees.
Kuulge, kuulge, tuleb juba
lastesõber, jõulumees!

Olgem rõõmsad, velled hellad,
laulu lajatagu keel!
Helisegu jõulukellad
lumerikkal talveteel!

J. Oro.

Mõtlemiseks: Kes sõidab jõuluteel? Kus on sõitjad teise salmi ajal? Salm: „Olgem rõõmsad...“ räägib jõulurõõmust. Miks see salm kordub?

Harjutuseks.

Lõpetan poolikud laused:

Jõuluteel.

Jõuluõhtul lapsed sõitsid Tee viis
Tee oli kaetud Õhus helisesid Laste tuju
oli Nad unistasid, kuidas
Kaugel helisesid ikka

Jõuluööl.

Oi, seda lund, oi lumekest, mida sajab ja sajab!
Oi seda talvist tuulekest, mis väljas seal juttu ajab!
— Tuul kõneleb kuule ja tähile, ta kõneleb jõuluööst;
puud lumega kaetud, nad kuulavad, mis räägib tuul imede-ööst.

Oi, seda tuult, ta kõneleb, et tulemas jõulumees,
ja oi, kui ta tuleb, siis säramas tal lumeke taga ja ees;
ning pambud tal seljas, ka vitsakimp — vist lastele, arvab
[küll Endu, —
ei, see on selleks, kui varesed teel, neid hirmutab, et tõuseksid
[lendu.

Oi, seda lund, oi lumekest, mida sajab ja sajab!
Oi, seda talvist tuulekest, mis väljas seal juttu ajab!
— Tuul kõneleb säravast jõulupuust ja sellest, mis Endule
[toodi.
Küll mängis Endu, see latseke, ta väsimus viimaks viis
[voodi . . .

J. Oro.

Harjutuseks.

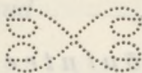
1. Kirjutan ise:

„Mida jutustab tuul jõuluööl.“

Algan nii:

Tuul kõneleb kuule ja tähile jõuluööst.

Puud kuulavad Tuul jutustab, et

Jõulupuud toomas.

1.

Jõululaupäeva hommikul ärkas Miku vara, aga ema ja õde Leeni olid veel varem üles tõusnud. Emal oli tegemist ja toimetamist, Leenigi oli endale ette sidunud põlle; ta oli pliidi juures ametis, puhus tuld paja alla, nii et põsed pungil.

Miku ootas, kuni ilm juba valgemaks muutus, siis valmistas end metsaminekuks, sest jõulukuuse toomine oli tänavu jäänud Miku tööks, kuna isa oli suvel haigeks jäänud ja surnud.

Miku mähkis enda isa poolkasukasse, mis ulatus poisil allapoole põlvi. Kinnitas kasuka keskpaigast vöörihmaga kinni ja pähe tõmbas kitsenahast mütsi. Kirve vöö vahele pistnud, oli Miku varustatud, nagu mõni vana metsamees kunagi.

„Ära sa aga liiga sügavale metsa mine,“ õpetas ema, „eksid viimaks ära.“

Miku kuulas ema õpetust tähelepanelikult. Eksimise kartust tal aga ei olnud. Mitu korda on ta käinud metsas. Iga puu ja põõsas tundud, kuidas niisugusel korral eksimist karta.

2.

Ilm oli vaikne, kui Miku metsa poole teele astus, päike oli tõusnud juba, üle puulattvade liikusid hallid pilved. Mets ei olnud eluta.

Kui Miku ühe heinaküüni lävel jalgu puhkas, lendas tedrekari lähedalolevate kaskede otsa. Hallid kudrutajad ematred nokkisid nobedasti urbi. Isased, süsimustade läikivate sulgedega, erk-punased lapid silme ääres, kiikusid uhkelt ladvas ja lasksid kuulda oma kõhisevat rõõmuhiitüdu. On neil tedrekukkedel aga silmad: Mikut nad märkasid varsti ja lendasid parinal minema.

Küüni kõrval kasvas poolkuivanud kask, selle poolt kuulis Miku korraga kummalist häält, ikka: tõrrrr... ja tõrrrr!... Kirju rähn! Miku tunneb seda pikanokameest. Suvel aga, kui mets kohiseb ja lindude laul alati rõkkab, ei ole rähni põrinat nii selgesti kuulda.

Edasi astudes kohtas Miku haaviku-emandat — jänest. See kuulis vist lume krudisemist Miku jalge all ja jäi küünal-sirgelt tagumistele käppadele istuma.

Miku lõi kirvesilmaga vastu puutüve. Puu oksilt sadas lumi padinal alla. Miku jäi valgeks nagu mölder, jännes aga pistis väledasti jooksma.

3.

Tasakesi tõusis tuul. Lagedal väljal oli näha halle varje, mis kihutasid edasi nagu kehata ratsanikud. See oli tuisk-lumi, mida tuulepuhangud üles keerutasid ja metsa servani viisid. Miku jäljed kadusid varsti.

Metsas oli aga veel vaikne. Siin ei olnudki suurte puude all mõnes kohas lund. Miku nägi pohlavartega kaetud mät-taid. Suur sipelgapesagi oli lumest pooleldi paljas. Miku aga ei näinud siin enam seda kihavat elu, nagu ta suvel oli tähele pannud. Sipelgate-pere oli nüüd sügaval pesa põhjas talve-korteris.

Aeg kulus erksaid oravaid vaadeldes. Heameelega oleks Miku tahtnud tabada üht neist nõelsilmalistest elukatest, kes kohevil sabaga ühe puu otsast teise hüppasid ja kõrgel imes-tudes vaatama jäid inimest, kes ennenägematu külalisena siin mühavas metsa-riigis.

4.

Paras kuuseke õlal, sammus Miku metsast välja. Nüüd alles sai ta aru, mis see saladuslik mühin männiladvus tähen-das: lagedal kees ja kihises lumi nii, et polnud enam näha maad ega taevast. Endiste jälgede leidmisest ei olnud nüüd enam juttugi.

Miku hakkas umbes sinna poole minema, kus arvas ole-vat kodu. Soo peal oli hangi, mis ulatusid Mikule rinnuni. Ta superdas mitu korda käpakile langedes lumes ja kippus väsima, sest suur kasukas segas liikumist.

Heinamaa-metsa ta jõudis, kuid siin ei osanud ta enam õiget sihti hoida. Ta ei näinud enam tuntud heinaküüne ega kuhje, arvas, et on hoidnud väga palju põhja poole ja pöördus järsku vasemale. Varsti sattus ta aga padrikusse, mis-suguse ta teadis olevat raba läheduses.

Nüüd jäi Miku kurvaks: kodu pidi olema nii kaugel, aga tema jõud oli lõpukorral. Ilma kuuseta oleks kergem käia, aga kuidas võib Miku jätta kuuse.

Kodus ootavad ema ja Leeni. Ta võttis viimase jõu kokku ja sammus edasi, teadmata, kuhu poole ta läheb. Eh-mudes märkas ta, et juba hämardub.

Miku langes nuttes hange. Ta ümber tuiskas lumi. Tuul vihises läbi metsa, puuksad murdusid praginal.

5.

Kodus oodati Mikut asjata. Kui tuul tõusis, kartis ema kohe, et Miku tuisuga ehk teelt kõrvale võis sattuda ja metsas eksib. See kartus suurenes, kui juba hämardus, aga jõulupuutooja ikka veel ei ilmunud.

„Ei aita muud, kui pean hobuse ree ette rakendama ja Mikut otsima minema,“ ütles ema.

Vana kõrvike nagu teadis, et noor peremees on hädaohus, sest ta rühkis vahvasti läbi hangede.

Hobune puristas ja jäi sagedasti väsinult seisma. Tuul rabas ta lakka ja sundis pead keerama ikka allatuult.

Ema hüüdis Mikut. Ei olnud aga kuulda Miku vastu-hüüdu kuskiltki.

Korraga märkas ema lumes musta kogu. Ta juhtis hobuse sinna poole. Siin oligi Miku juba pooleldi lame all. Ema haaras ta kätele, hüüdis ja raputas lume tema riietelt. Miku avas silmad.

„Ema, armas ema! Ma väsisin... arvasin, et suren... Silmad sulgesin... nägin valgeid kogusid oma ümber... Vii mind koju, ema.“

„Küll me sind ootasime, Miku,“ rääkis ema. „Aga kas sa jõulupuud üldse ei leidnud?“

Nüüd ärkas Mikule meelde: „Jõulupuul! See peab siin olema: ma pidasin tema tüve käes, kuni langesin hange.“

Nad leidsidki kuuse pisut maad eemal. See oli samuti lume alla tuisatud nagu kuusetooja ise.

6.

Nüüd algas tagasisõit. Varsti jõudsid nad koju. Ema vabastas Miku märgadest riietest, aga ahju peale sooja ema Mikut ei lubanud minna: ta kartis, et poja käed on palju külma kannatanud ja nüüd järsku palavasse minnes hakkavad sõrmed kibeleva.

Kuuselt sulas lumi kohe. Ta seati keset tuba. Ema tõi ehted ning sidus küünlad kuuse okste külge. Jõuluvalgus säras varsti.

Miku ja Leeni seisid ristiskäsi, nende nägudel oli õnnelik naeratus. Ununenud oli eksimine metsas ja külm süng hanges.

Kui aga ema lastele maiustisi jagas, siis tuli Mikule meelde vana kõrb, kes teda üles leida aitas. Miku tahtis, et ka kõrvil jõulud oleksid. Ta avas rehealuse ukse ja läks pani mitu sületäit ristikheinu hobusele ette.

Hele valgus tungis toast loomade eluruumi. Laste piima-andja, vana kirjak, sirutas kaela ukse poole, lambad unustasid mäletsemise ja isahani tõstis oma kollaka noka kõrgele, tehes üllatunult „kaaga-gaa!“ Mikul järel ilmus ema rehe alla, külimitt kaenlas. Jagas loomadele leiba ja hanedele teri.

Pärast mindi tuppa, kus lapsed istusid laua äärde ja ema luges jõululapsest, kes tõi inimestele valgust, lunastust ja jõulurõõmu.

(„Laste Rõõmust.“)

Mõtlemiseks: Kui vana võis Miku olla? Missuguseid loomi oleks võinud Miku metsas veelgi näha? Mis häält need teevad? Millal Miku varem metsas käis? Kes oleks võinud päästa Miku, kui ema ei oleks teda leidnud? Mikul pidi veelgi loomi olema. Mis need said pühadeks?

Mõistatise: Jala tulevad, hobusega lähevad. Tuleb kui kuningas, läheb kui sant.

• Harjutuseks.

1. Kirjutan tüki esimese osa (või rohkemgi) lühendatult nii, nagu oleks see lugu juhtunud minu endaga. Algan nii:

Jõululaupäeval.

(Miku jutustab.)

Jõululaupäeval ärkasin vara. Ootasin, kuni ilm juba valgemaks muutus, siis

2. Loen veel kord jutukese 2.—4. osa, panen tähele, missuguseid hääli kuulis Miku metsas ja kirjutan sellest. Algan nii:

Metsas pole talvelgi vaikne.

Isased tedred, süsimustade lasksid

kuulda oma Küüni poolt kuulis

Miku korraga

3. Kirjutan tüki 6. osast:

Ka loomadele tuli jõulumees.

(Miku jutustab.)

Kui ema meile maiustisi jagas, tuli mulle meelde vana kõrbe, kes mind

(„Laste Hõõmuss.“)

Kõnne Mikut ajas. Kui tuli tükk, kartis ema kobe, et Miku tuisaga ära kõrvaldaks kõik, mis ta ei tahtnud. See kartis suurenes, kui juba hämarus, aga jõulupäev tooja ikka veel ei ilmunud.

Kuusk.

1. Antsukest kutsutakse õue.

Jõuluöö. Antsuke puhkab voodikeses ja näeb uneski asjakesi, mis ta jõulupuu juures kingituseks saanud. Seal ärkab ta korraga tasase muusika peale üles ja hõõrub uniseid silmi sinakal valgusel, milles ta voodi näis hõljuvat. Siis arvab ta kellegi hüüet kuulvat. „Tule, laps!“ kutsub teda keegi.

Antsuke tõuseb istukile ja kuulatab. Kes kutsub teda nüüd, öösi? Ja kuhu kutsutakse teda? Aga questi kostub sama hääl ta lähedalt, nagu seisaks hüüdjä jõulupuu taga varjul, mis voodikese kõrval kuupaistel hiilgab.

Antsuke tuleb voodist ja käib naeratades ümber kuuse: vahest on seal keegi ta omastest ennast ära peitnud ja teeb temaga nalja. Aga imelik! Kuuse juures ei ole kedagi. Ainult jõulupuu ehted kõrisevad tasa, kui Antsuke okste külge puutub. Ukse poolt aga hüüab jälle keegi: „Tule, laps! Tule, laps!“

Poisike läheb. Ühes temaga hõljub imelik valgus ja on nagu teejuhiks, kuhu minna. Uksed avanevad iseenesest vähemagi hääleta. Antsuke on lävel ja vaatab kartlikult välja. Õues tuiskab. Lumekübemed mängivad seal väsimata oma ringmängu. „Tule, laps! Tule, laps!“ kostub endine hääl.

„Kuhu siis?“ mõtleb Antsuke. „Külm on ju.“ Ometi ei jõua ta imelikule kutsele vastu panna; ta astub lumistunuid trepiastmeid mööda alla ja imestub, et tal pole sugugi külm. Paljaste jalgade all krudiseb lumi, kuid tundub nagu käiks ta pehmel soojal murul.

2. Antsuke kingib võõrale lapsele oma särgi.

Majakese kõrvale, väikesesse aeda läheb teekond. Aia nurgas silmab Antsuke tumedat kogu. Lähemale minnes leiab ta, et see on naisterahvas, kes hoiab pool-alasti last süles ja püüab väetikest oma hingeõhuga soojendada.

„Ära nuta, ära nuta!“ ütleb ema lapsele. „Vaata, sealt tuleb ka laps, kes pool-alasti.“

„Mispärast olete nii siin?“ küsib Antsuke rõõmsalt. „Siin on külm.“

„Meil ei ole mujale minna, Antsuke,“ vastab lapse ema.

„Kas teil siis kodu ei ole?“

„Ei, meil ei ole kodu.“

„Temal on ju külm,“ ütleb Antsuke lapsele näidates; võtab siis oma ainsa katte, särgikese, seljast ja ulatab võõrastele.

„Aga sa ise?“ küsib ema lapsele särgikest ümber mässides.

„Mul on kodu,“ vastab Antsuke ja tunneb, et tal särgita on veel soojem kui enne. Lapsuke ema süles on sooja saanud ja hakkab rõõmsalt häälitsema. „Kuuled, Antsuke,“ ütleb ema, „ta tänab sind.“

Ja Antsukesel on võõra sõnadest ja lapse häälitsemisest lõpmata hea meel. Isegi kingitused ununevad ja soe voodike ja omaksed ja... Kõik, kõik unustab rõõmus andja.

„Oodake, ma toon teile maiusasju jõulupuu küljest,“ ütleb ta ja jookseb kambrisse.

„Kas teil ka jõulupuu oli?“ küsib ta tagasi tulles.

„Ei meil ei olnud jõulupuud,“ vastab lapsukese ema.

„Me oleme siin võõrad, koduta, kust peaksime jõulupuu saama? Õhtu saatsime külmas laudas mööda. Mu lapsuke magas sõimes, karedatel heintel.“

„Teil ei olnud jõulupuud? Teil ei olnud jõulupuud?“ kordab Antsuke nukralt. Ta ei suuda aru saada, kuidas võib olla jõulusid jõulupuuta. „Oodake,“ ütleb ta jälle, „ma toon teile jõulupuu.“

3. Jõuluõhtu pühitsemine jõululapse juures.

Antsuke jookseb uuesti kambrisse, toob väikese jõulupuu aeda ja paneb võõraste jalgade ette lumme. Ta ei jõua küllalt imestuda imeliku valguse üle, mis ta ümber hõljub ja teda nagu näib kandvat. Aga siis tuleb mure. Nad istuvad küll kuusekese juures, vaatavad, kuidas nõrgad jõluhehetega koormatud oksakesed tuule käes värisevad, aga jõulupuu on pime. Kuidas saab siin künnlaid põlema süüdata, kui tuul tule ära puhub?

Seal naeratab laps ema süles ja sirutab käekesed välja. Kohe läheb kuusk valgeks. Okste küljes hiilgavad säravad taevatähed. Imelik valgus, mis Antsukesega ühes käis, laotab end nende üle välja, tuul vaikib, lumekübemed muutuvad

hõbedaseks ja liuglevad aeglaselt alla, kuuske särava korraga kattes. Lapse pea ümber hiilgab imelik ring nagu päikese-kiirtest punutud pärg. Kui Antsuke silmad üles tõstab, näeb ta üleval lõpmatuse meres ingleid lehvivat. Kostub tänulaul sellele, kes maailma tuli kurbi trööstima. Kaua, kaua tahaks Antsuke lapsukese juures istuda ja laulu kuulda.

Aga hommik läheneb. Tähed kuuse küljes muutuvad kahvatuks, imelik valgus kaob, laul jääb aegamööda tasasemaks ja kostub, nagu kannaks pehme tuuleõhk teda kuskilt lõpmata kaugelt. Ema ja laps kaovad tähtede säraga nagu ilus unenägu. Varsti ei näe Antsuke enam muud kui lapsukese ilusaid silmi ja päikesekiirtest punutud pärja. Nagu läbi udu sirutavad kellegi pisikesed käed õnnistades Antsukese poole. Antsuke laskub ja palvetab oma lihtsat hommikupalvet, mis ema talle õpetanud.

Kaua ta on nii põlvitanud, seda ei tea Antsuke, aga kui ta silmad lahti teeb, on jälle lumi ja tuiske tema ümber. Jõulupuul on kustunud, ehted kõrisevad abitult tuule käes nagu paludes, et neid varju viidaks. Siis hüüab keegi: „Tule, laps!“ Antsuke võtab kuuse, läheb kambrisse ja poeb asemele.

4. Jõululapse tänu.

„Kus su särgike on?“ küsib ema Antsukeselt hommikul.

„Särgi andsin sellele poisikesele...“ Antsuke hakkas emale imelikku unenägu jutustama, jääb aga korraga vait ja vaatab mõttes jõulupuule. Oli see siis tõesti ainult unenägu? Ta paneb kähku riidesse ja tõttab aeda. Aiast pole aga ühtegi jälge ega tunnust, et seal öösi keegi käinud, ainult tuul keerutab lumehelbeid vihisedes ringi ja ehitab hangi.

Kuid seal! Mis näeb Antsuke? Aia nurgas kasvab väike kuusk, mida seal enne keegi ei ole näinud. Õigus, sel kohal istus ta öösi lapsukesega ja ta emaga.

Igal jõuluööl hakkab pisike kuuseke aianurgas särama ja käharatel okstel hiilgavad taevatähed. Kui siis Antsuke kuuse juurde maha istub ja üles vaatab, näeb ta seal, lõpmatus valgusemeres, ingleid lehvivat, ühtlasi kostub tänulaul sellele, kes maailma tuli, et kurbi südameid trööstida. Ja kui hommik läheneb, kui tähed kuuseokstel tumenevad ja imelik valgus kahvatab, siis ilmuvad kaks ilusat lapsesilma päikesekiirtest punutud pärjas ja kellegi pisikesed käed sirutavad õnnistades Antsukese poole.

O. Luts.

Mõtlemiseks : Mis on selles lookeses unenäolist ja muinasjutulist, mida tõeliselt ei või olla? Mis on selles muinasjutus samuti kui Jeesuse sündimiseloo? Kust Antsuke oli Jeesuse sündimisest kuulnud? Millest see võis tulla, et Antsuke nägi und jõulupuust, jõlulingest ja Jõululapsest? Kuhu jäi Antsukese särgike? See jõuluöö unenägu muidugi ei kordunud. Aga mis kordus uuesti järgmisel jõulupühal? Mis jäi Antsukesel oma unenäost sügavasti meelde?

Harjutuseks.

1. Kirjutan muinasjutu 1. osa (niipalju kui jõuan) Antsukese enda jutustusena. Muudetud sõnad kriipsutan alla. Algan nii :

Jõulu muinasjutt.

(Antsuke jutustab.)

Jõuluöö. Ma puhkan voodikeses ja näen uneski asju, mis ma jõulupuu juures kingituseks sain.....

2. Kirjutan tüki 2. ja 3. osa järgi lühikese jutukese :

Mis Antsuke aias nägi.

Antsuke nägi aias naisterahvast. See hoidis pool-alasti last süles

„Uusi teid algõpetuses II“ esimese osa

lisa nr. 5.